

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

УДК: 336.77:338.43; DOI: 10.31388/2519-884X-2018-37-250-256

*Танклевська Н.С. д.е.н., професор
Синенко О.О., аспірант
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»*

АДАПТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті розглянуто досвід розвинутих країн світу в ефективному формуванні фінансового механізму функціонування підприємств аграрного сектору. Проведено аналіз досвіду державного регулювання сільського господарства США, ЄС та Канади. Визначено як саме в країнах з розвинутою економікою держава впливає на ціноутворення і яку роль це відіграє для підприємств сільського господарства. Визначено особливості фінансування сільського господарства в зарубіжних країнах.

Ключові слова: фінансовий механізм, ціна, фінансування, державна підтримка, державне регулювання.

JEL code classification: Q14

*Tanklevskaya N.S., doctor of economics, professor
Sinenko O., PhD, postgraduate
Kherson state agrarian university*

ADAPTATION OF FOREIGN EXPERIENCE OF FORMING THE FINANCIAL MECHANISM OF AGRICULTURAL ENTERPRISES FUNCTIONING

Abstract. State influence is exercised through regulation of prices for agricultural producers' products and farm incomes, budget financing of agrarians, providing affordable lending, transparent and clear taxation, regulation of export and import of agrarian products, stabilization of the agricultural market, regulation of land relations, assistance to farms located in adverse climatic conditions, support for scientific and technological progress, social support for farmers, etc. The success of agriculture in the leading countries of Western Europe, the United States, Canada, China, Japan is bound to limit the actions of market mechanisms of self-regulation using external leverage of influence. This is state support to agriculture through subsidies, prices, quotas, credit and tax policies, etc. In Western developed countries, ensuring the effective functioning of the financial mechanism of agrarian enterprises, as well as their support in the form of grants, subsidies and various compensatory payments, is one of the priorities of the state's economic policy.

The main element of the financial mechanism in the developed economies is the regulation of prices for agricultural products by the state. Namely, the establishment of a minimum threshold for market prices below which they can not be lowered. In developed countries, the regulation of prices for agricultural products and farm incomes involves the organization of monitoring the dynamics of a number of economic indicators, including: production costs by groups of specialized farms (in EU countries) or by type of production (in the USA); parity of prices for means of production for agriculture and for agricultural products; profitability of farms and branches of production, as well as all agriculture.

Key words: financial mechanism, price, financing, state support, state regulation.

Постановка проблеми. На фінансовий механізм впливають світові фінансові процеси та глобалізація, тому є доцільним адаптувати провідний досвід зарубіжних країн з даного питання. Міжнародний досвід свідчить, що

реформування фінансового механізму аграрних підприємств проходить в основному за рахунок посилення прямих і непрямих важелів державного впливу. Державний вплив здійснюється шляхом регулювання цін на про-

дукцію сільськогосподарських виробників і фермерських доходів, бюджетного фінансування діяльності аграріїв, забезпечення доступного кредитування, прозорого і зрозумілого оподаткування, регулювання експорту та імпорту аграрної продукції, стабілізації ринку сільськогосподарської продукції, регулювання земельних відносин, допомога господарствам, що знаходяться в несприятливих кліматичних умовах, підтримка науково-технічного прогресу, соціальна підтримка фермерів тощо. Успіх сільського господарства провідних країн Західної Європи, США, Канади, Китаю, Японії зобов'язаний обмеженню дій ринкових механізмів саморегулювання з використанням зовнішніх важелів впливу. Це державна підтримка сільського господарства через дотації, ціни, квоти, кредитну й податкову політику тощо [1, 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблем ефективного функціонування фінансового механізму аграрного сектору економіки знайшли своє відображення у публікаціях зарубіжних вчених

Р. Дорнбуша, А. Маршалла, Д. Рікардо, А. Сміта, С. Фішера та інших. Значний внесок у дослідження фінансового механізму було зробили вітчизняні науковці В. Базилевич, А. Даниленко, В. Лагутін, В. Опарін, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій. Теоретичні та прикладні аспекти фінансових відносин в аграрному секторі економіки досліджені такими українськими вченими, як О. Гудзь, М. Дем'яненко, С. Кваша, П. Лайко, Ю. Лузан, Ю. Лупенко, О. Непочатенко, П. Саблук, Н. Танклевська, В. Ситник, П. Стецюк, Л. Худолій, В. Чепка та інші. Разом із тим, існує потреба в адаптації зарубіжного досвіду регулювання фінансового механізму аграрного сектору економіки для України.

Метою дослідження є аналіз досвіду провідних країн світу в ефективному формуванні і регулюванні фінансового механізму сільськогосподарських підприємств та визначення можливостей щодо його адаптації в Україні.

Виклад основних результатів. Незалежно від рівня розвитку економіки країни, саме державне регулювання визначає стан та рівень розвитку фінансування аграрного сектору, оскільки саме через свої особливості виробництва він вимагає значної участі дер-

жави у своїй діяльності. На сьогодні у світі функціонує два найбільш ефективних підходи до державного регулювання: північно-американський та європейський [3]. Головними відмінностями цих підходів є те, що другий підхід має більшу соціальну орієнтованість, а перший орієнтований на підвищення конкурентоспроможності й захист фермерів (рис. 1).

У західних розвинутих країнах забезпечення ефективного функціонування фінансового механізму аграрних підприємств, а також їх підтримка у вигляді дотацій, субсидій і різних компенсаційних виплат, є однією з пріоритетних задач економічної політики держави [4].

Сільське господарство США є пріоритетним та важливим напрямом розвитку економіки країни. Воно має постійне державне забезпечення й регулювання в усіх сферах його роботи. Аграрне законодавство США є гнучким, що дозволяє охопити всі сторони сільського господарства. Перші базові державні фінансові механізми регулювання були закладені ще у законодавстві 1933 та 1938 років. Першоджерелом державного регулювання в США вважається законодавство «Нового курсу» Франкліна Д. Рузвельта, в якому визначалися основи цільової підтримки аграрного сектору економіки країни. Кожні п'ять років програми підтримки розвитку сільського господарства переглядаються в рамках законодавчого пакета «Про сільське господарство».

Сьогодні у США одним із головних напрямів регулювання агропромислового комплексу є регулювання цін на сільськогосподарську продукцію [5]. Вже протягом кількох десятиліть в США офіційно існують два види «цін підтримки»:

1) Цільові (гарантовані) ціни – визначають нижній рівень фермерських доходів. Цей вид не функціонує на ринку, а застосовується в розрахунках працівників апарату регулювання цін і доходів для визначення компенсаційної цінової надбавки. Використання цільових цін дозволяє уряду визначати нижній рівень доходів в сільському господарстві і надалі встановлювати джерела фінансування фермерських доходів. Так, якщо ціни реалізації вищі цільових, фермери одержують дохід виключно за

рахунок споживачів. У разі падіння ринкових цін нижче за рівень цільових набуває чинності механізм прямої підтримки фермерських доходів через надбавки до ринкових цін у формі прямих урядових платежів [6].

2) Заставні ціни. За заставною ціною фермер віддає Товарно-кредитній

корпорації свою продукцію у тому випадку, якщо ціни встановлюються нижче цін на світовому ринку. Виникненню заставної ціни сприяв високий рівень цін на внутрішньому ринку США, що заважало експорту продукції. При цьому цільова ціна, яка визначала рівень дохідності фермерів, не мала можливості втримати ринкову ціну від падіння.

Рис. 1. Світові підходи до державного регулювання сільського господарства
 Джерело: розробка авторів

Не менш вразливою для розвитку сільського господарства США є система фінансування аграрного сектора. У США було створено спеціалізовані заклади кре-

дитування фермерів. Сільською кредитною кооперацією опікується Міністерство сільського господарства. Фермери можуть отримати кредит з варіацією відсоткових

ставок від 1,5 до 8% річних. На 2017 рік за статистичними даними Служби економічних досліджень заборгованість американських фермерів перед кредитними організаціями становила лише 12 % від загального обсягу наявних активів. Це свідчить про достатню акумуляцію власних коштів для забезпечення діяльності фермерів. Хоча необхідно відзначити, що цей показник є середнім і деякі фермери мають набагато більше співвідношення боргу до активів. Основним постачальником кредитних ресурсів під заставу нерухомого майна є Система фермерського кредиту (СФК). В структурі балансу сільськогосподарських підприємств США, питома вага кредитів перед СФК в загальному обсязі кредитів під заставу нерухомого майна становить 46%. СФК є унікальною структурою, вона побудована на кооперативних засадах. Її створили в 1916 році на підставі Федерального Закону про фермерський кредит. Це дворівнева кооперативна система, де на першому рівні функціонують кредитні асоціації, а на другому – кооперативні банки. Членами кредитних асоціацій є сільськогосподарські виробники, а членами кооперативних банків є кредитні асоціації. Особливістю СФК є те, що переважно кредитні ресурси система залучає за рахунок випуску боргових цінних паперів на національних фінансових ринках. Ставки за кредит коливаються від 4 до 8% залежно від термінів та призначення кредиту. Активну участь у кредитуванні фермерів в США беруть також і звичайні комерційні банки, але вони не можуть запропонувати фермерам фіксовану відсоткову ставку [7].

Таким чином, можна зробити висновок, що фермери США мають ефективну державну підтримку. Державне регулювання спирається на жорсткий контроль цін на продукцію сільського господарства, доступність фінансування діяльності аграріїв. Потреби фермерів у кредитних ресурсах задоволені в повній мірі в необхідний час, у повному обсязі та за помірною вартістю.

Досвід розвитку сільського господарства в країнах ЄС також свідчить про важливу роль держави та державної підтримки в цьому процесі. Державне регулювання аграрної політики було закладено ще у статтях

Римської угоди. Саме в цьому документі були визначені основи спільної аграрної політики (САП) країн ЄС. У Римській угоді були прописані положення щодо сільськогосподарської продукції, яка має включатися в єдиний ринок, завдань спільної аграрної політики, заходів підтримки досліджень в аграрній сфері. Напрями спільної аграрної політики постійно удосконалювались й оновлювались під пильним контролем європейської спільноти, Ради Європи та Європейської комісії. Спільна аграрна політика 2014-2020 років орієнтована на цілеспрямовану суспільну підтримку аграрного сектора, підвищенні довгострокової продуктивності, стійкості та стабільності ефективного сільського господарства. На САП 2014-2020 років на реалізацію запланованих заходів виділяється 363 млрд. євро. САП включає такі дві складові [8]:

- перша складова включає фінансові заходи підтримки фермерів. Були удосконалені схеми єдиного платежу та єдиного територіального платежу.

- друга складова акцентована на заходи щодо розвитку сільського господарства.

У Європі державне регулювання сільського господарства має економічне спрямування. Однією з найважливіших функцій державного регулювання є регламентування кількості й якості виробленої продукції шляхом контролю за організаційно-економічною структурою виробництва, зокрема заохоченням кооперації та вертикальної інтеграції, що впливає на галузеву спеціалізацію виробництва сільськогосподарських продуктів і порядок постачання ними населення [9].

В ЄС важливим аспектом ефективного фінансового механізму є державне регулювання цін на продукцію сільського господарства. На більшу частину продукції аграрних товаровиробників регулювання цін здійснюється наднаціональними органами. Рішення про ціни підтримки і комплекс пов'язаних з ними заходів приймає Рада Міністрів ЄС на рівні міністрів сільського господарства. В ЄС ціни підтримки мають такі форми [10]:

- 1) Інтервенційна ціна — це мінімальна ціна, яка є гарантованою державою. За нею держава та закупівельні організації зобов'язані закуповувати продукцію сільського

господарства у фермерів за умови, що фактично діючі ринкові ціни знижуються до її рівня. Закуповуючи продукцію за інтервенційними цінами, держава регулює кон'юнктуру ринку, тим самим не даючи ринковим цінам опускатися нижче межі, за якою господарства не будуть в змозі вести розширене відтворення. За цими цінами держава може придбати продукції лише в межах встановлених квот на закупку тієї чи іншої продукції.

2) Цільова ціна – це ціни, які встановлені з метою визначення бажаних ринкових цін. На деякі види продукції вводять низькі за характером і функціями орієнтовні, базисні, нормальні ціни. В свою чергу, цільова ціна має два різновиди: контрольна та орієнтовна ціна. Контрольна ціна встановлюється в країнах Спільного ринку на бездефіцитну аграрну продукцію (зерно, овочі, фрукти тощо), що експортується в інші країни, з урахуванням рівня цін, які діють у регіонах з переважаючими умовами її виробництва. Орієнтовна ціна поширюється на дефіцитну в ЄС продукцію аграріїв (телятину, м'ясо великої рогатої худоби тощо). Цільова ціна є також фундаментом для встановлення порогових та шлюзових цін. У країнах ЄС ці ціни служать захистом внутрішніх фермерських цін від низьких цін у світі. Порогові ціни встановлюються на імпортовану продукцію так, щоб їх рівень був дещо вищим за цільову ціну.

Таким чином, можна зробити висновок, що державне регулювання цін в країнах Європейського Союзу забезпечується такими

факторами: дією широкої мережі закупівельних організацій, завданням яких є купівля продукції сільського господарства за мінімально гарантованими цінами, митний захист цін на внутрішньому ринку і дієва система експортних субсидій.

В країнах Європейського Союзу лише 25 % фермерських господарств мають власні засоби фінансування своєї діяльності, 35 % частково залучають кредитні кошти, а 40% фермерів повністю залежать від позик. Тому проблема кредитування аграріїв є актуальною для країн Європи. В багатьох країнах розробляються і впроваджуються в дію спеціальні державні програми кредитування аграрного сектору економіки. Метою цих програм є сприяння в запровадженні національних і міжнародних проектів як економічного, так і соціального розвитку сільського господарства.

Заходи державного регулювання аграрного сектору в країнах Європи і північної Америки мають не тільки ринкове спрямування, а також покликані визвати структурні зрушення в разі необхідності збалансування внутрішньо та міжгалузевого розподілу (рис. 2).

У США та країнах ЄС діє компенсація за 1 га посівних площ, які були вилучені з обігу. У Канаді та США активно залучаються інвестиції для розвитку галузі, окремих територій. Всі економічно розвинуті країни ЄС, США та Канада також проводять активну державну політику щодо стабілізації цін на продукцію сільського господарства та розвитку зон вільної торгівлі.

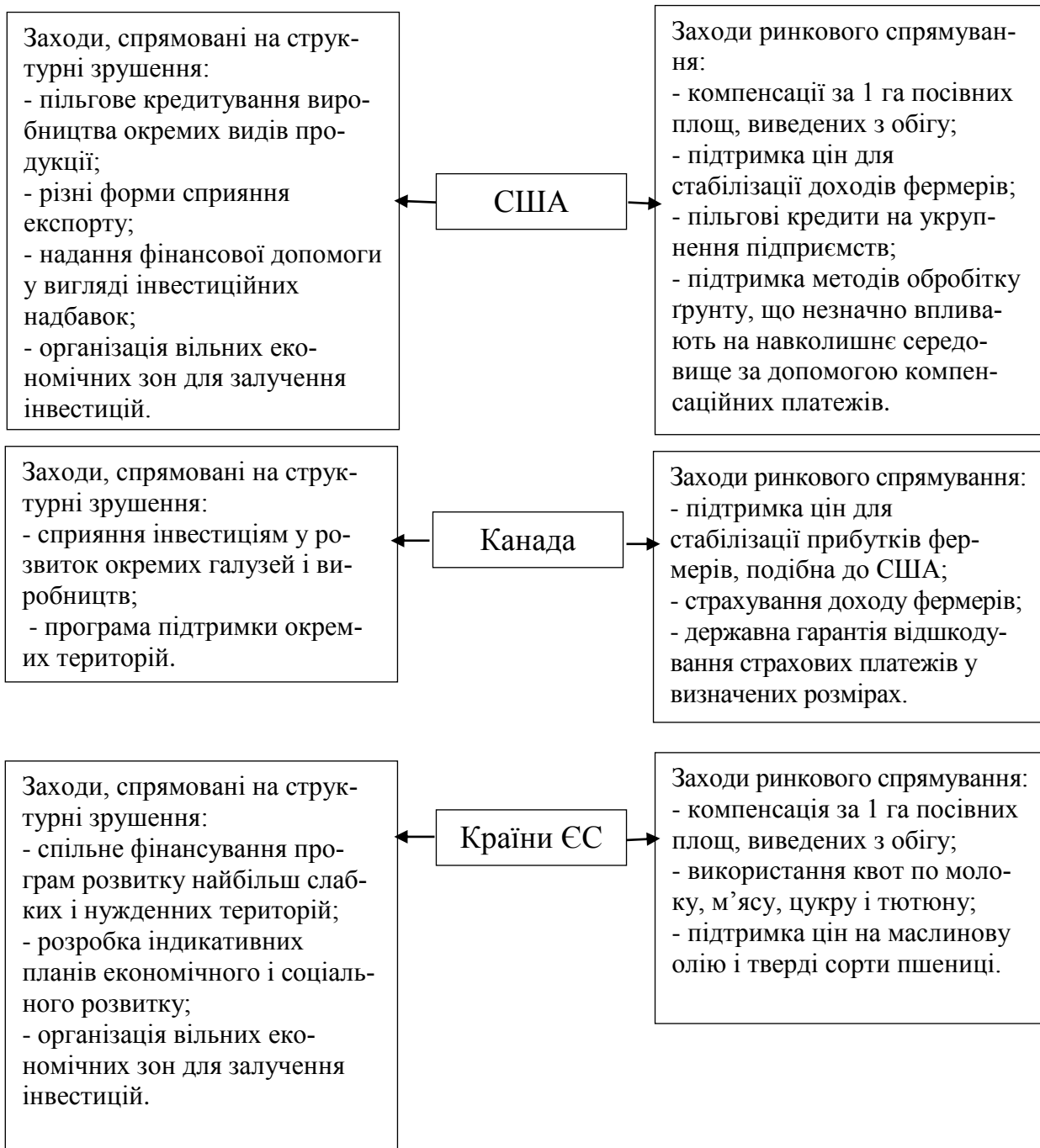

Рис. 2. Основні заходи державного регулювання аграрного сектора економіки США, Канади та країн ЄС

Джерело: розробка авторів

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, головним елементом фінансового механізму в країнах з розвинутою економікою є регулювання цін на продукцію сільського господарства державою. А саме, встановлення мінімального граничного рівня для ринкових цін, нижче якого вони не можуть опускатися. У розвинутих країнах регулювання цін на аграрну продукцію і

фермерських прибутків передбачає організацію спостереження за динамікою низки економічних показників, у числі яких: витрати виробництва по групах спеціалізованих господарств (у країнах ЄС) чи по видах виробництва (у США); паритет цін на засоби виробництва для сільського господарства і на сільськогосподарську продукцію; прибутковість ферм і галузей виробництва, а також

усього сільського господарства [11]. Крім країн ЄС з надання компенсацій за 1 га цього, заслуговує на увагу досвід Канади посівних площ, виведених з обігу. щодо страхування фермерів, а також США і

Список літератури:

1. Майстро С. В. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах [Електронний ресурс] / С. В. Майстро // Державне управління: теорія та практика. – 2006. – № 1. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2006-1/txts/GALUZEVE/06msvrzk.pdf>. – Фахове видання.
2. Танклевська Н.С. Основні підходи щодо удосконалення фінансової політики / Н.С. Танклевська // Вісник Львівського національного аграрного університету. Економіка АПК. – 2009. – № 16 (1). – С. 40-44
3. Комарова І. В. Фінансові важелі державного регулювання аграрного сектору [Електронний ресурс] / І. В. Комарова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу.- 2013.- № 1.- С. 80-84.- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vbumb_2013_1_19.pdf
4. Танклевська Н. С. Концептуальні основи формування фінансової політики розвитку сільського господарства країни / Н. С. Танклевська // Вісник Севастопольського ГТУ. – 2012. – Вип. 130. – С. 35–39
5. Хорунжий М.Й. Аграрна політика: Навч. посіб. - К.: КНЕУ, 1998. - 240 с.;
6. Шеремет А.Д. Финансы предприятий / А.Д.Шеремет, Р.С.Сайфулин – М.: Инфра-М, 1999. – С. 195
7. Чи доступні кредити для фермерів у США? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nubip.edu.ua/node/35508>
8. Онегіна В. М. Інституційна основа аграрної політики: українські реалії й досвід США та ЄС / В. М. Онегіна, Н. В. Шибасва // Економіка АПК. - 2016. - № 1. - С. 18-24. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_1_4
9. Танклевська Н.С. Зарубіжний досвід фінансово-кредитного забезпечення розвитку аграрних підприємств / Н.С. Танклевська // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – №1 (44). – С.81-87
10. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств. Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.
11. Common organization of the market: financial mechanism // Legal aspects of agriculture in the EC. – 2006.

Reference:

1. Maystro, S.V. (2006), "The essence and public areas of agricultural market regulation in foreign countries", *Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktyka*, [Online], vol. 8, available at: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2006-1/txts/GALUZEVE/06msvrzk.pdf>. (Accessed 28 Sep 2014)
2. Tanklevska, N. S. (2009). *Osnovni pidkhody shchodo udoskonalennia finansovoi polityky* [Basic approach for improvement financial policy]. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Ekonomika APK*, 16(1), 40–44. Retrieved from <http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Visnyk-Lvivskogo-Nats-agrar-univer/Zem/2009/files/09tnsfpi.pdf> [in Ukrainian]
3. Komarova, I. V. (2013). *Finansovi vazheli derzhavnogo rehulyvannya ahrarnoho sektoru*. [Financial levers of state regulation of the agrarian sector]. *Visnyk of Lviv National Agrarian University. Economy of agroindustrial complex*, (1), 80-84. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vbumb_2013_1_19.pdf [in Ukrainian]
4. Tanklevs'ka, N. S. (2012). *Kontseptual'ni osnovy formuvannya finansovoyi polityky rozvytku sil'skoho hospodarstva krayiny*. *Visnyk Sevastopol's'koho HTU*, (130), 35– 39. [in Ukrainian]
5. Khorunzhy M.Ya. (1998). *Ahrarna polityka: Navch. posib*. Kyiv [in Ukrainian]
6. Sheremet, A.D. (1999). *Finansy predpriyatiy*. Moscow: INFA-M [in Russian]
7. *Chy dostupni kredyty dlya fermeriv u SSHA?* URL: <https://nubip.edu.ua/node/35508> [in Ukrainian]
8. Onehina, V.M. (2016). *Instytutsiyna osnova ahrarnoyi polityky: ukrayins'ki realiyi y dosvid SSHA ta YES*. *Ekonomika APK*. (1), 18-24. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_1_4 [in Ukrainian]
9. Tanklevs'ka, N. S. (2008). *Zarubizhnyy dosvid finansovo-kredytnoho zabezpechennya rozvytku ahrarnykh pidpryyemstv* [Foreign experience of financial and credit support for the development of agrarian enterprises]. *Visnyk ahrarnoyi nauky Prychornomor'ya*, 1(44), 81-87. [in Ukrainian]
10. Andriyчук, V.H. (2002). *Ekonomika ahrarnykh pidpryyemstv*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian]
11. Common organization of the market: financial mechanism. Legal aspects of agriculture in the EC. (2006).